

A felvilágosodás szelleme mindenütt

Háromszáz éve született Voltaire

Utolsó gesztusában szimbolikusan benne van az egész élete. A halálos ágyához közelítő gyónatópapot, úgy mondják, indulatosan eltaszítja magától. A felvilágosodás századának mozdulata ez, annak a századnak, amelynek egyszerre atyja és gyermeke. Ez a korszak, tudjuk, az előző korszakkal szembeni éles tagadásban fogalmazza meg önmagát. A világosság korszaka ő, úgymond, a sötétség birodalmával szemben, a gondolat szabadságát az értelem gúzsba kötésével, az igaz ismeretét a hamis babonával, a tudományát a vallással, az emberre tekintő evilágiságát az égbe sandító transzcendenciával szemben.

Személyisége megfejthetetlen rejtély, életútja fordulatos kalandregény. Személyiségében együtt és egyszerre ott vannak az egymást kizáró ellentétek. Tenyérbemászóan ellenzenyes és hódítóan elbűvölő, kicsinyesen önző és nagylelkűen önzetlen, pokolian gonosz és mennyien jóságos. Életútjában pedig ott van személyiségének minden ellentéte. Egy egész évszázadot végigélve, része van minden dicsőségben és minden gyalázatban. Szalonok ünnepeltje és börtönök lakója, királyok hódolnak neki és száműzetésre ítélik, műveit lelkesülten olvassák és máglyára vetik.

Két élmény teszi igazán azzá, amivé válik: ifjúkorában angliai száműzetésének, öregkorában a türelmetlen klerikalizmus pusztításainak tapasztalatai. A három angliai év alatt – ahogy majd utána is sok látogatót – a társadalmi-politikai intézmények bűvölnek el. A szabadságnak évszázada szerült rendszere, a vallási tolerancia, a polgári rend emancipációja, az általános virágzást termő

korlátozásmentes munkálkodás. Az öregkori élmények – az inkvizíció ártatlan áldozatainak híre – elementárisan fölháborítják. Fáradhatatlan és önfeláldozó harcba kezd, udvariasan gúnyolódó agnosztikusból szenvedélyesen elszánt antiklerikalissá válik.

Életműve valószínűtlenül hatalmas, összegyűjtött művei csaknem száz kötetre rúgnak. Elképesztő termékenységgel ontja magából az eposzt és a tra-

olvasmány, érdemi filozófiai műveinek válogatására ezzel szemben egészen a közelmúltig várni kellett.

Ifjabb kortársának, Rousseau-nak az alakja ma vitathatatlanul nagyobbak tűnik. Míg ő csak a fényeit látja a felvilágosodásnak, Rousseau az árnyait is megsejti – diabolikus prófétaként egyként előlegezi a forradalom terrorgépezetét, a Gulag-szigetvilágot, de a posztmaterializmus zöldmozgalmát is. Ő, az idősebb

társ, „csak” felvilágosító. Annak a világkorszaknak, a modernitásnak egyik megnyitója, amely most éppen lezárulni látszik. Ma már ismerjük a „felvilágosodás dialektikáját”, tudjuk, hogy „a teljesen felvilágosult Föld a győzedelmes Balsors fényében ragyog”. Oda a tudományos-technikai racionalitás önhittsége, az észelv magabiztossága, a haladáshit naivitása.

Túl lennének tehát rajta?

Mi, „sajnos”, semmiképpen sem. Nálunk a modernitás még bizony feladat, ő sem vesztheti el tehát időserűségét. És szelleme valóban él, a kortárs magyar kultúra nem egy képviselőjében. A filozófiatörténész Ludassy Mária-ban, legjelentősebb értelmezőjében, több száz éves, parókás férfiúk szabadságeszméinek fáradhatatlan ébresztőjében. A költő-publicista **Eörsi Istvánban**, minden rendű és rangú butaság harcias ostrom-

gédiát, a regényt és a történelmi tanulmányt, a bölcséleti értekezést és a politikai röpiratot. Igazi fő művei alkalmi munkák, a felvilágosodás vezérének közvetlen aktualitású „jelentései és napiparancsai”. Nálunk a *Candide* – ez a zseniálisan gonosz és mélységesen igazságtalan irányregény – régóta iskolai kötelező

zójában, a tolerancia intoléráns hirdetőjében. És az írófejedelem Határ Győzőben, az agnosztikus gondolkodóban, a szenvedélyes kereszténységkritikusban.

Urnáján azt mondja a fölirat: „A szíve itt van, a szelleme mindenütt.”

Percz László